

BERENTÉS TAMÁS

NYOLC ÉV A SZÖGESDRÓTOK ÖLELÉSÉBEN

Molnár János rajzával

Folytatjuk a szerző háborús naplójának közlését.

II.

Egy kis elmélkedés. A dolinkai lager. Az élenjáró brigádban. Hans teljesítménye. Az énekkar fellépése. Vége az aranyéletnek. A Temir-Tau I. lagerben.

Sokan és sokat írtak már a GULAG-ról: elsőbbsen Szolzsenyicint említeném. Könyvei közül Magyarországon az „Ivan Gyeniszovics egy napja” jelent meg elsőnek - az 1962-es szovjet kiadást követően. Nagy szenzáció volt és csak rövid ideig volt kapható. A még el nem adott példányokat bevonták a forgalomból. Az író monumentális alkotása a „GULAG SZIGETVILÁG” nálunk 1993-ban látott napvilágot; csodálatos mű. A nálunk megjelent írások közül említésre méltó ebben a témában még számos szerző: Orwell, Koestler, Hruscsov, Mihail Satrov, Rachmanova, Avram Salamov és mások. A magyarok közül: Rózsás János, Kassay Kázmér, Rózsa Péter, Komáromi Attila, Kovács Zoltán...

Bár mindannyian ugyanarról a zsarnokságról írnak és nagyjából ugyanazt élték át - mégis más és más a meg látásuk; egyéni szenvedéseik révén szerzett tapasztalatuk különböző reakciókat váltott ki lelkükből, különböző módon tört meg őket. Mert mindahányan megtörttek vagyunk, akár el ismerjük - akár nem.

De hát - végül is életben maradtunk, s ez azzal a kötelességgel jár, hogy ne engedjük feledésbe merülni a tengernyi szenvedést. A holtaknak tartozunk felelősséggel, akiket a meszesgödörbe dobtak. Milliók haltak meg ártatlanul, egy ördögi gépezet darálta le őket, testüket és lelküket. Nem tudni, hogy hányan voltak közöttük magyarok. Sokszor. A mi dolgunk, hogy rájuk emlékezzünk - míg élünk.

„Jedem das seine!” - írták a németországi koncentrációs táborok kapujára. Meg azt, hogy: „Arbeit macht frei!” Én láttam olyan lágerkaput ahová ezt írták: „Trud v CCCP gyelo cseszti, szlava i heroisztvo!” vagyis: „A munka a Szovjetunióban becsület, dicsőség és hősiesség dolga!” Naponta olvashattuk ezt a lelkesítő szöveget, valahányszor a 12 órás robot után éhesen, rongyosan sorbaálltunk bebocsáttatást várva...

E három jelmondatból csak az első volt igaz: a „Mindenkinek a magáé!” A másik kettő szemszédett hazugság volt: munkája révén senki nem vált szabaddá Matthausenben, és a Gulag táboraiiban sem sugárzott senki a dicsőség fényében.

De a kis kitérő után, térjünk vissza történetünkhöz: megérkeztem a dolinkai lager kapujához. Amint mondtam, e pillanattól a GULAG teljesjogú állampolgárának számítottam, amint ötösével felsorakozva beléptünk a negyosoros szögesdrót kerítéssel övezett zónába.

Itt meg kell említenem, hogy a Gulag valamennyi illetén intézménye azonos biztonsági szabvány szerint épült. Az őtomyok egymástól való távolsága, magassága, a két közép-ső, magasabb cölöpsor - amelyekre a drótháló felszegezése történt - mérete, az ezek által behatárolt és gondosan felgerezlyezett öv szélessége, a két külső szögesdrót ezektől való távolsága és magassága mind-mind ugyanazon szabvány szerint készült a sarkkörön túl és innen, Szibériában vagy Kazachstanban, avagy az Ural rengetegeiben. Sajátos és pontosan megszerkesztett világ volt ez. Egy öreg lágerlakó, ha módja lett volna reá, a felhők magasságából is felismerte volna bárhol egy ilyen „intézmény” jelenlétét, akár a sivatagban, akár a tajgában, akár a szeptépen. Visszatérve hozzám: e pillanatban még igencsak idegen volt számomra ez a világ... amelyet később olyannyira megszoktam, hogy biztonságosnak éreztem; pontosan tudtam, hogy másnap is ugyanazon időpontban ütök majd a dróton függő sındarabot az ébresztőhöz. Hogy megkapjuk a grammra kimért fekete kenyeret - amit ott és azonnal be kell falni... hogy ötösével állni kell a kapu előtt esőben, fagyban, hőségben, amíg ki nem számolnak a munkába induló brigáddal. Hogy be kell osztani kevéske erőmet, amely életben tart. Hogy este a bevonuláskor nagyon ügyelni kell arra, hogy egyszerre lépjen az ötös sor, mert az őrség, ha elvétí számbavételünket, kezdődik minden előlről. Így kitolódik annak ideje, hogy a barakkba léphess és néhány kanál meleg lötyty után álomtalan mélységébe zuhanj a nemlétnék, ahol már nincs éhség, nincs nyomorúság, megaláztatás. Oh milyen csodálatos is az, amikor erőt vesz rajtad a kimerültség, magad alá hajtogatod vattásnadrágodat, vattáskabátoddal betakaródzol, a jószágos álomtündér megszabadít kinyajaidtól.

Lágerünk Kazachstan köztársaságban, nagyjából az É szélesség 50 és a K hosszúság 73 foka táján lehetett. A „KARLAG” része volt. (A karagandai lager-közgazgatáshoz tartozott.) E földrajzi tájon, a „Kazah Hátság”-on a nyár igen forró és rövid ideig tartó, a tél igen kemény. Egész éven át szélviharok dúlják a fennsíkot: télen a kemény parhavat, nyáron a homokot sodorja magával. Talán ezzel a jelenséggel függ össze, hogy az itt évezredek óta élő kazah emberek szeme oly keskenyvágású - a szem védekező ösztöne folytán. A Kazah Hátság éghajlata igen száraz, a napi hőmérséklet ingadozása pedig felettébb szélsőséges. Még a nyári hónapokban is előfordulnak fagypontról körüli hajnali hőmérsékletek, koradélután pedig 40 fok feletti a hőség. A talaj szikes, vegetáció jószereént alig van. Az egykori kazah pusztán tevekaravánokkal találkozhatott az ember és ez manapság sem szokatlan jelenség. Csak az öntözött területen terem némi burgonya, dohány, cékla, répa. A paradicsomot még zölden leszedik, hogy meg ne fagyjon - nincs ideje beérni. A hagyma is megterem.

Dolinka - magyarul „Völgyecske” - nyomorúságos falu volt egy kolhossal, művelődési házzal, iskolával. No meg a mi fegyenctelepünkkel. A láger létszáma 3-400 fő lehetett, kis láger volt. És jó hely is, nagyon jó. Ezt persze már csak akkor tudtam meg, amikor innen - majd egy év múltával - elkerültem.

Miután az őrség átvett minket, egy „feljavító” barakkba kerültem, ahol két orvosnő volt a gazda: Rita és Frida

Markovna. Ma is hálás szívvel gondolok rájuk. Zsidónő volt mindkettő, testvérek voltak és jószívűek. Hamar rájöttek, hogy semmi szervi bajom nincs, csak a gyenge táplálkozástól való általános gyengeség. A lager mezőgazdasági munkát végzett, így a konyhán mindég akadt némi zöldségféle: káposztatorzsa, répa, krumpli. Naponta kaptam valami nyers zöldséget és testemről hamarosan elmúltak a még meglévő fekélyek. Két hónap múltán kitétek a gyengélkedőből és egy olyan brigád tagja lettem, mely a földeken dolgozott. Már az első napokban jóllakhattam krumplipogácsával ~ ezt reszelt nyers burgonyából sütötték forró bádoglemezen - és hagymával. (Ez utóbbi szörnyű gyomorégést okozott: túl mohón estem neki.) Dohányunk is volt, a levelek betakarítását is akkor végeztük. Szóval arany életem volt, kissé megerősödtem. Egy brigádban dolgoztam Hans nevű bécsi születésű barátommal - Molnár Jánostól elváltak útjaink, majd nyolc év múltán látom viszont - aki, amikor németnek mondták, élénken tiltakozott e rágalom ellen, mondván, hogy ő osztrák. Nékem ilyenkor mindég az jutott eszembe, hogy az Anschluss idején az osztrákok milyen lelkes németek voltak... Tempora mutantur.

Ebben a lágerben a barakkok vályogból épültek, félig a földbe ástottan. A félméter vastag vályogfalak igen jól védelmeztek a tél hidege ellen. A fűtés szénrel történt. Fekvőhelyünk vaságy és hozzá szalmazsák volt - a vaságy kitűnő dolog, nem fészkel bele a poloska.

Az élelmezésről: a napi norma 65 dkg kenyérből és 3 tányér levesből állott, délben 2 dl kásával. A levesek zsír nélkül készültek, legtöbbször káposzta, répa, zab, árpa, köles és halból valók. A kása pedig zab, köles, árpa vízben megfőzve - elvileg 20 g olaj hozzáadásával (ezt ellopták). Nyugodtan kijelenthetem, hogy egész rabságom alatt mást nem ettem. Egyfolytában éhesek voltunk valamennyien, kis kivételtől eltekintve: voltak, akik csomagot kaphattak évente néhány alkalommal, pl. a balti köztársaságok elítéltejei. De ezek sem kaptak egyebet, mint némi mahorkát, szárított kenyéret és valami kásának valót. Persze - hozzám képest - krózosok voltak. Viszonylag jól élt a lágerlakóknak az a vékony rétege, amely a láger belső közigazgatásában (irodák, műhelyek, konyha) dolgozhatott. Ok nem voltak éhesek, sőt: jutott nekik arra is, hogy mások szolgálatait megfizessék. Persze, mindezen javakhoz a közösség terhére elkövetett lopásból jutottak hozzá és ebben a játékban a láger vezetősége élenjárt.

Dolinka volt az első lágerem. A gondviselés rendelkezett így, hogy rabságom első évében el ne pusztuljak. Mintegy esztendőnyi időt töltöttem itt és sikerült lábra állnom. Egy év elég volt ahhoz, hogy félig-meddig megértetem az orosz, és ami talán még fontosabb: megtanultam a „jelenben való gondolkodás” módját. Ez segít a túlélésben. Kis esélyt ad. Az ember ne tekintsen előre. Úgy sem tudja, mit hoz a holnap. Bármikor szólíthatják és vihetik akár a Sarkkörön túlra is. Semmi értelme tervezgetni. Az sem jó, ha a múltba néz: hogyan kerülhette volna el sorsát. Én eleinte sokat tépelődtem azon, hol hibáztam el ... aztán rájöttem, hogy így volt megírva a sorsom. Ha pedig ezt elfogadjuk, akkor a jövőnk is Isten kezében van. Esténként kértem Istent, tartson életben és óvja meg szeretteimet.

Most jut eszembe a szép gyöngyházfényű szürke selyemingem, az, amelyben letartóztattak, s amelyet még akkor is viseltem. Még a „feljavító” barakkban éltem, amikor - egy fél vödör vizet szerezvén, azt a tűző napon felmelegítettem azzal az elgondolással, hogy hűséges ruhadarabomat, akár szappan nélkül is, de kimosom. Amikor szégyent a víz alá nyomtam megkeményedett, hiába áztattam órákig. Végül is mint páncélinget emeltem ki és állítottam le a földre. Szélárményekben volt, így nem borult fel, de két karja szabályosan letörött. Próbáltam drótdarabokkal valahogyan összekapcsolni az ujjakat a „mellvér”-tel, de nem sok sikerrel. Így aztán ujjak nélkül viseltem, mígnem kaptam a raktárból inget, gatyát és felsőruházatot. Használt holmi volt ez is, de a sajátom szó szerint lerohadt rólam. A légerek népe a katonaságtól kiselejtezett vattásnadrágban és vattáskabátban járt. Ha elegendő vatta volt benne, télen elég jó védelmet nyújtott, A halinacsizma - ha jó állapotú - akár mínusz 50 fokot is kibír benne az ember, valóságos kincs. A füles sapka - ha bélése és prémje ép, hasonlóképpen. Minden attól függ, milyen viszonyban vagy azzal, aki ezeket kiosztja. - Én semmilyen viszonyban nem voltam akkor ezekkel a nagy emberekkel, ezért aztán a vak szerencsén múlt, hogy mely télen, milyen ruhadarab jutott számomra.

Nyáron vászonruhát viseltünk, feketét és hozzávaló fekete sapkát. A lábbelink gumiból (autógumi külső-belső, vegyest!) készült. Hogy ez hogyan nézett ki, európai fehér ember elképzelni nem tudja. Fehérnemünket - ing, gatyá - 10 naponként cserélték, ruhánkat fertőtlenítették. Kopaszok voltunk mindenütt, s ez így volt jó.

A brigádunkban kb. 40 ember dogozott, nők is. Akkor még voltak légerek, ahol férfiak, nők közösen éltek, csak éppen külön barakkokban. Az ott született gyermekek 2 éves korukig anyjukkal maradhattak, majd onnan állami gondozásba kerültek. Az anya kedvezményekben részesült, és már csak ezért is a nők arra törekedtek, hogy az anyaság állapotát elérendő, maguknak megfelelő férfit szerezzenek. Később ezt a rendszert megszüntették.

A brigádvezetőnket - egy ukrainai zsidó volt - Ostrowsky-nak hívták, övé volt a legjobb brigád a lágerben. Még a feljavítóban voltunk Hansival, amikor már kiszemelt bennünket magának, de bennem csalódnia kellett. Én ugyanis akkor még úgy hittem, hogy ha azt mondják, hogy pl. a répát ki kell húzni a földből, vagy a krumplit a bokor alól kikotorni, akkor ezt úgy kell csinálni, hogy kiszedjük a földből a répát meg a krumplit.

A brigádot felállították egy kb. 2 km-es parcellának a végében, mindenkinek kijelöltek egy sávot, adtak egy kosarat és elindultunk előre. Csakhamar mindenki megelőzőt, legelői haladt Hans: elsőnek végzett a maga sávjával, amikor én még a felénél sem tartottam. Naponta legalább háromszoros volt a teljesítménye, a brigádíros dicsérte, felemre a kenyér-fejadagját. Nekem néhány ösztönző seggberűgás jutott csupán, még örülhettem, hogy a garantált fejadagomat nem csökkentette - szabotázs címén.

Így ment ez hetekig, mígnem Hans meg nem szánt és elárulta, hogy csak a legszebb példányokat veszi ki a földből, a többi beletapossa. Amilyen mafla úrífiú voltam, erre soha rá nem jöttem volna. Ezután már lépést tudtam tar-

tani a brigáddal, ha soha nem is értem el Hans teljesítményét... hálátlanság lett volna tőlem. - „Lám tudsz te dolgozni, ha akarsz!” - mondta a főnök dicsérően.

Beállt a tél. Talán október eleje volt, hogy elkezdett havazni. Szerencsére addig elvégeztünk a betakarítással - ez alatt értendő, hogy a fölösleg földbetaposásával - és egy óriási földalatti raktárba jártunk dolgozni. Ez is jó dolog volt, mert kint ingencsak hideg volt, a szél hordta a havat és meglehetősen rongyosak voltunk. Aztán ettük a nyers, reszelt répát; főzni tilos volt.

Egyik nap, a munka végeztével, a „Proverka” - le számellenőrzés - alkalmával megjelent előttünk egy civilruhás és elmondta: ő a tanító és a kultúrház igazgatója. Azért jött ide, mert engedélye van arra, hogy dalárdát alakítson arra alkalmas önként jelentkezőkből. Aki beválik, naponta 1 tányér finom levest kap, amikor a próbákról visszatér a lágerbe. A próbák a munka után lesznek, a parancsnok engedélyével.

Azonnal jelentkeztem. Szerencsére beszélni nem kellett. Az alkalmassági vizsga abból állott, hogy a mester lalázott és nékem - azonos hangfekvésben - ismételnem kellett. Hát ez ment is kifogástalanul, és ennek köszönhetően, vagy két-három héten át egy-egy tányérra való jó sűrű levest kaptam gazdagabb. Pompás dolog volt. A próbákon jórészt csak tátogtam, majd később egyik társam betanította a szöveget, melynek jó, ha felét-harmadát értettem. Egy-két dalt most is tudok ezekből...

A díszelőadásra a Nagy Októberi Szocialista Farsadalom ünnepén került sor - hármás hazugság: ha októberi, akkor mért nov. 7-én tartják; hogyan is lehetne szocialista, amikor a zsarnokság került általa totális hatalomra; nem farsadalom volt, hanem egy puccs, egy jól szervezett puccs... - szóval, nagy sikerünk volt. Koszos göncünket levettük és tiszta, szép, hímzett ingeket vettünk magunkra... no meg hozzávaló csizmát és persze derékszíjat. Voltunk vagy harmincan, tele lett velünk a színpad. Mindenki azon volt, hogy kitegyen magáért: már az előadás előtt, kaptunk egy napi adag kenyeret és egy-egy marék mahorkát... ordított is mindenki tele pofával. A közönség tombolt, ráadást is adtunk, a tanító ragyogott.

Nem tudom eszébe jutott-e ott valakinek, hogy a lekes dalárda egy tányér levesért dicsőíti dalban azt a rendszert, mely őt magát szögcsőrök négyszeres gyűrűjében, őrtornyok, fényszórók és kutyák fenyegetettségében tartja.

Eladtuk magunkat egy tányér [levesért].

De a lelkes tapsolók sem voltak nálunk különben...

Kitavaszkodott. Lehetett úgy április eleje, amikor rabszolgakereskedők jelentek meg a lágerben. Valahol utánpótlásra volt szükség. Viszonylag rendbejöttem testileg, fiatal voltam. Az orvosi bizottság - a Komissio - előtt, oldalfordulva, sorban letoltuk a nadrágunkat. Akinek a feneké kissé domborodott, az már jó erőnlétnek számított és már vitték is az embert, I. oszt. alkalmassággal.

Az út talán félnapos lehetett. Teherautón utaztunk, földutakon dülöngélve. A teherautó platóján történő rabszállításnak is megvan a rendje: egy szögcsőrővel befűtött lécvázast ketrecbe kell bebugyinjani és a kocsis platóján, háttal a menetiránynak, ötösével

szorosan egymás mellé ülve lekuporodni. Kezek a térdünkön. Beszélni, felállni tilos. Az őrség mögöttünk áll, egy sor „spanyol lovas”mögött, hátát a vezetőfülkének támasztva.

Temir-Tau városnak is mondható település Dolinkához viszonyítva. A láger is jóval nagyobb volt, és már az első pillantásra is baljós előérzetem volt a jövőt illetően, annak a durvaságnak bekövetkeztén, ahogyan az örök puskatussal letaszítottak bennünket a kocsikról.

Koradélután lehetett, amikor - túlesve a szokásos faraságokon: névsorolvasás, iratok átadása, brigádba való kijelölés, stb. után beléphettünk az étteremnek kinevezett barakkba. Itt kaptunk egy tányér lötyöt és megkaptuk a napi adag kenyeret. Még mindég kezdő voltam, amit a következő eset bizonyít: az asztalhoz odalépett egy lágerbéli, a kezében egy tányérral, melyben némi kása volt. Kell? - kérdezte tőlem, mint aki már jóllakott, és unottan elémtolta érintetlen adagját. Köszönöm! - mondtam és felé fordulva a tányérért nyúltam. E pillanatban éreztem, hogy a másik oldalról hozzám ér valami, s odafordulva láttam egy, a teremből épp kifutó alakot, a kezében még Pesten kapott szőrmés sapkával. És amikor visszafordultam eltűnt az a jószívű idegen a kásával együtt, de eltűnt a kenyéradagom is, mely az asztalon hevert előttem. Ez mind másodpercek alatt jött szódott le.

Nagyon elkéseredtem, de magamon kívül senkit nem okolhattam. A sapka valóságos kincs volt - eladdig is sokan irigyelték tőlem. A kenyér pedig az a táplálék volt, mely kis időre elverte folytonos éhségünket.

Ez a láger a későbbiekben sok szenvedést tartogatott.

Legalább 3000 páriát dolgoztattak itt, embertelen körülmények között. Egy szintetikus benzint előállító gyárat szereltek le valahol Németországban és azt akarták itt felépíteni, a jó minőségű karagandai szénvagyongra alapozva. A gyár alkatrészei - vas traverzek, gerendák, áthidalók, vasbeton szerkezetek, rengeteg gépkatrész, csövek, kazánok, tolózárok, stb... ömlesztve érkeztek lapos rakfelületű, nagy vasúti kocsikon, ezek lerakása, a kijelölt helyre történő deponálása volt a feladatunk. Mindehhez pedig nem volt egyetlen rakodógép, egyetlen emelődaru sem. Mi voltunk azok. A mi erőtlenségünk, vézna festünk. Jól táplált brigádvezetőink - kezükben füttykösökkel - sarkalltak minket. A nehéz gépeket, vasgerendákat pallókon csúsztattuk le a vagonokról, ékeket, rudakat emelőként használva. Testi épségünket szinte állandóan közvetlen veszélynek kitéve folyt ez a pokoli munka. Naponta következtek be balesetek, sokan fizettek életükkel. Így múlt el a forró nyár és a rövid ősz. Október már a felet, a havazás beállt s az örök hófúvást jelentette. Ha nyár idején kínszenvedés volt ez a munka, most megtudtuk, hogy mit jelent ugyanezt - 30 fokban, vagy még hidegebb időben végezni. Rongyainkon átfűt a szél, de én megesküdtem volna, hogy a bordáim között is. Kaptunk ugyan kesztyűt, de az két nap használat után ronggyá vált... Szánokat ácsolgattunk össze s a havon vonszoltuk dögnehéz terhünket a kijelölt depókhoz. Munka végeztével a mozgásképteleneiket szánon húztuk be a lágerbe. Sokan megfagytak, de a hullákkal is el kellett számolnia az őrségnek. Esténként, a meleg lötyt után azzal az érzéssel roskadtam fekvőhelyemre, hogy reggel már semmiképpen nem bírok munkára kivonulni. Éreztem, hogy hamarosan végem, ha valami csoda nem történik.

Tél volt 1947 tele. Itt - a Temir-Tau I. lágerben - „ünnepelem” rabságom 2-ik évfordulóját - ezt kellene írnom, de az igazság, hogy a napokat - hónap, hét, keltezés, vagy a hét napjai szerint számontartani értelmetlen volna: oly mindegy, hogy hétfő vagy csütörtök van, netán vasárnap... Amit viszont nagyon is számontartunk az a 10-ik nap: a pihenő-fürdő nap. A mindenkori „Vihadnoj-gyen”, amikor elkínzott, nyomorult testünket a priccse elnyújtották és az emberi testek gőzölgése, meg a barakkban felállított vashordóból tákolt kályha melege átjárta farsadtagjainkat. Igaz, az éhség ilyenkor még fájóbb volt. Képeztünk gőzölgő, óriási méretű, jóillatú kenyerekről álmodott, és délfelé feszülten vártuk a konyhabarakk ebédre hívó jelzését. Két-három brigád mehetett be egyidőben az étterembe, ahol ugyan - most télen - erős hideg volt, de a forró lötyöt, s a kihűlő kevés kását pillanatok alatt fakanalunkkal belapátolva úgy éreztük, hogy kevéske időre némi zsákmányt vetettünk oda örökkön követelődző gyomrunknak.

A gazdagabbak hazai csomagból való kását kovástottak maguknak a barakkbéli tűzhelyen. Még szerencse, hogy zsír és hús nélkül való, vízben főtt zab, árpa, vagy köleskásáról volt szó és így illatuk nem igerelte feleslegesen fantáziánkat, nekünk a többségnek, akik a garantált adagon felül egy morzsához sem jutottunk. Oh, Dolinka-Völgyecske... hová lettél? Persze, meg lehetett azért olykor keresni egy-egy tányér levest a konyhán, ha az embernek volt összekötése. Az edény elmosogatásáért, az étkező padlójának felmosásáért megjárt egy tányérral, de akkor oda a pihenőnap. Nagyon hamar rájöttem, hogy nem éri meg... így inkább választottam az alvást - s ha volt kívül - a beszélgetést. Rongyos gúnyámat is kellett varrogatni - kölcsönkért tűvel és a takaróból kihúzott cérnával - mert igencsak átfűjt rajta a szél. Rongyosak és ágról-szakadtak voltunk - a kevés kivétel a brigádvezetők és néhány hazulról támogatott rab volt - csontjaink kiálltak és meg kell mondani, hullottunk mint a legyek. Elég utalni arra, hogy ekkor már javában dúlt a hidegháború az egykori szövetségesek között. Nem érkeztek a szovjet kikötőkbe élelemmel megrakott hajókaravánok Amerikából: a civil lakosság szószerint éhezett.

Változatlanul az eljövendő szintetikus-benzint előállító kombinát területére jártunk és ugyanazt a munkát végeztük, melyet a nyáron elkezdtünk: raktuk le a vagonokról a gépeket, építőanyagot, gerendákat, vb. szerkezeteket. Csakhogy most tél volt és ezt nem európai mércével kell érteni. A mínusz 30-40 fok hideg és az állandó, erős szél valószínűleg átfűjt az ember csontjai között. Hordta a havat és mindég szembe fűjt. Rongyos gúnyánk zsineggel, dróttal volt szorosan testünkre kötözve, ujjaink dermedt szorításából gyakorta a hóra hullott a feszítővas („Lom”), amellyel a szorosan egymáshoz fagyott szerelvényeket kellett a halmazból kifeszetegetnünk, majd a kijelölt helyre vonszolnunk. Sötétedésig dolgoztunk, s a láger kapuja előtti várakozás, motozás és számbavétel után a barakkban rongyként hullunk fekvőhelyünkre. A szörnyű hideg annyira átjárta vézna testünket, hogy jó félóra telt, míg felmelegedtünk valamelyest. Csak az hozott némi vigaszt, ha a hőmérő - 40 C° alá süllyedt. Ekkor nem hajítottak ki minket - gondolom az őrszemélyzetre való tekintettel, merthogy mi nem számítottunk, az biztos.

Így telt el a végtelen hosszú tél. Nem tudom minek köszönhetően - hacsak nem az Isteni Gondviselésnek - de átvészeltém.

(Folytatjuk)

